

FINANČNÍ GRAMOTNOST JAKO JEDNA Z KLÍČOVÝCH KOMPETENCÍ UDRŽITELNÉHO ŠKOLSTVÍ

Hana Filipczyková¹

¹Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra technické a pracovní výchovy, Fráni Šrámka 3, 709 00 Ostrava-Mariánské Hory, Česká republika

Abstrakt

Finanční gramotnost obyvatelstva je jednou z oblastí, která má velký společenský dopad. Finančně gramotná osoba je informována v oblasti financí, umí spravovat rozpočet sama sebe či rodiny a řídit své příjmy a výdaje v měnících se životních situacích. Finanční gramotnost je nutno chápat jako přínos finančního vzdělávání v rovině celospolečenské a v rovině individuální, které se navzájem prolínají. Z tohoto důvodu je nutné aplikovat elementární základy finanční gramotnosti již od základních škol.

Vláda České republiky schválila 13. ledna 2020 Národní strategii finančního vzdělávání 2.0. Cílem nové strategie je vytvořit podmínky pro dlouhodobé zvyšování úrovně finanční gramotnosti obyvatel České republiky. Problematika finanční gramotnosti byla proto zařazena jako součást rámcových vzdělávacích programů základních a středních škol. Bohužel zde narážíme na zásadní problém, a to je situace, kdy rodinné rozpočty řídí dospělí, kteří ale otázky finanční gramotnosti v době své školní docházky neprobírali nebo s nimi byli seznamováni v jiném společenském kontextu. A tato situace se občas týká i některých učitelů, zejména na základních školách, kteří jsou odborníky v rámci své aprobace, ale v otázkách finanční gramotnosti se příliš neorientují. Proto je nutno i v tomto směru rozšířit finanční vzdělávání.

Cílem příspěvku je zhodnotit, jakým způsobem probíhá finanční vzdělávání žáků a učitelů na vybraných základních školách v Moravskoslezském kraji a navrhnout změny, které by posílily úroveň tohoto vzdělávání. Pro dosažení cíle je zvolena kvalitativní výzkumná strategie, metodou sběru dat je strukturované interview s otevřenými otázkami. Řízené interview pro účely tohoto výzkumu obsahuje 6 otázek týkajících se současné úrovně finančního vzdělávání žáků a učitelů. Získaná data jsou následně podrobena analýze, na základě, které jsou potvrzeny nebo vyvráceny dopředu stanovené hypotézy. Výzkumný soubor tvoří ředitelé, resp. jejich zástupci, z 15 základních škol v Moravskoslezském kraji. Výzkum probíhal během května až června 2023. Ve vazbě na hlavní cíl výzkumu byly definovány dílčí výzkumné cíle, a sice:

- 1) Zhodnocení současné úrovně finančního vzdělávání na základních školách.
- 2) Vyhodnocení výhod a nevýhod finančního vzdělávání v oblasti základního školství po zavedení standardu finanční gramotnosti. Závěry výzkumu by měly potvrdit nebo vyvrátit následující hypotézy:
  - Hypotéza 1: Důsledkem zavedení standardu finanční gramotnosti do vzdělávacích programů je zvýšení úrovně finanční gramotnosti žáků i učitelů základních škol.

- Hypotéza 2: Aplikace Národní strategie finančního vzdělávání 2.0 do procesu výuky na základních školách přispívá k dlouhodobému zvyšování úrovně finanční gramotnosti obyvatel České republiky.

Klíčová slova: finanční gramotnost, finanční vzdělávání, strategie finančního vzdělávání, standard finanční gramotnosti, základní škola, kvalitativní výzkumná strategie

Abstract

FINANCIAL LITERACY AS ONE OF THE KEY COMPETENCES OF SUSTAINABLE EDUCATION

Financial literacy of the population is one of the areas that has a great social impact. A financially literate person is informed about finances, can manage his/her own or his/her family's budget and manage his/her income and expenditure in changing life situations. Financial literacy should be understood as the contribution of financial education at the societal and individual levels, which are intertwined. For this reason, it is necessary to apply the elementary basics of financial literacy from primary school onwards.

On 13 January 2020, the Government of the Czech Republic approved the National Strategy for Financial Education 2.0. The aim of the new strategy is to create conditions for a long-term increase in the level of financial literacy of the Czech population. The issue of financial literacy has therefore been included as part of the framework educational programmes of primary and secondary schools. Unfortunately, we are encountering a fundamental problem here, namely a situation where family budgets are managed by adults who did not discuss financial literacy issues during their schooling or were introduced to them in a different social context. And this situation sometimes also applies to some teachers, especially in primary schools, who are experts in their field but are not very familiar with financial literacy issues. Therefore, financial education needs to be expanded in this area as well.

The aim of the article is to evaluate the financial education of pupils and teachers in selected primary schools in the Moravian-Silesian Region and to propose changes that would strengthen the level of this education. In order to achieve the goal, a qualitative research strategy is chosen, the method of data collection is a structured interview with open questions. The guided interview for the purpose of this research includes 6 questions related to the current level of financial education of students and teachers. The collected data is then subjected to analysis, based on which the predetermined hypotheses are confirmed or refuted. The research sample consists of principals or their representatives from 15 primary schools in the Moravian-Silesian Region. The research was conducted during May to June 2023. In relation to the main research objective, the following sub-research objectives were defined:

- 1) To assess the current level of financial education in primary schools.
- 2) To evaluate the advantages and disadvantages of financial education in primary education after the introduction of financial literacy standard. The research findings should confirm or refute the following hypotheses:
  - Hypothesis 1: The effect of introducing the financial literacy standard into the education curriculum is to increase the level of financial literacy of both students and teachers in primary schools.
  - Hypothesis 2: The application of the National Strategy for Financial Education 2.0 to the teaching process in primary schools contributes to a long-term increase in the level of financial literacy in the Czech Republic.

Keywords: financial literacy, financial education, strategy for financial education, financial literacy standard, primary school, qualitative research strategy

ÚVOD

Gramotnost je důležitá nejen pro ekonomickou prosperitu země ale i pro konkurenceschopnost států a umožňuje lidem účastnit se života ve společnosti. Gramotnost se utváří působením vnitřních a vnějších faktorů. Nedílnou součástí funkční gramotnosti občana je gramotnost finanční. Finanční gramotnost je součástí širší ekonomické gramotnosti, která zahrnuje navíc problematiku ekonomiky domácnosti a státu. Do ekonomické gramotnosti můžeme zařadit například ty dovednosti a schopnosti, které nám pomohou zajistit si příjem, orientovat se na trhu práce, rozhodovat o svých výdajích nebo zvažovat důsledky svého jednání na současný i budoucí příjem.

Finanční gramotnost představuje takovou úroveň porozumění termínům a procesům souvisejícím s oblastí peněz, financí, daní, dluhů, pojištění, spoření apod., které chápe jedinec jako aktivní a relevantní součást svého života a světa. Zároveň tato konkrétní znalost ovlivňuje jeho jednání a rozvoj tak, že své záměry v této oblasti koriguje právě pod vlivem a v kontextu svých takto odborně zaměřených znalostí. Tyto znalosti zároveň dlouhodobě ovlivňují a racionalizují postoje člověka v oblasti jeho ekonomického chování, jednání a rozhodování.

Finanční gramotnost můžeme tedy definovat jako soubor znalostí, dovedností a postojů nezbytných k dosažení finanční prosperity prostřednictvím zodpovědného finančního rozhodování. Finančně gramotný člověk se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace. Finančně gramotný jedinec by se měl orientovat ve třech základních dimenzích: finanční znalosti, finanční dovednosti a finanční chování. Nestačí jen znalosti získat, ale také je umět použít v různých životních situacích. Finanční gramotnost jako správa osobních nebo rodinných financí zahrnuje tři složky: gramotnost peněžní, cenovou a rozpočtovou (Navrátilová, 2013).

Peněžní gramotnost představuje nezbytné kompetence spojené s transakcemi a správou hotovostních a bezhotovostních peněz, orientací ve finančních nástrojích a znalostí úročení a roční procentní sazby nákladů. Finančně gramotný občan by se měl na základě těchto znalostí umět rozhodnout také o vhodnosti nabízených úvěrů.

Cenová gramotnost je důležitým východiskem u problematiky cenových mechanismů a inflace. Zahrnuje základní znalosti o směnném kurzu, změnách cenové hladiny nebo o peněžních tocích. Finančně gramotný občan by měl znát způsoby,

jakými obchodníci stanovují ceny svých výrobků, včetně stanovování akčních cen a měl být schopen vysvětlit základní princip působení inflace na kupní sílu peněz a ovlivňování ceny zboží.

Rozpočtová gramotnost představuje kompetence, které jsou nezbytné pro sestavení a správu osobního nebo rodinného rozpočtu. Jedinec je schopen stanovit si své finanční cíle, včetně nástrojů, které pomohou k jejich dosažení. Dokáže si poradit v různých životních situacích spojených s financemi a dokáže rozhodovat o alokaci svých finančních zdrojů. Rozpočtová gramotnost navíc zahrnuje dvě specializované oblasti: správu finančních závazků, např. leasing nebo úvěr a správu finančních aktiv, např. vklady, pojištění nebo investice.

K růstu zájmu o problematiku finanční gramotnosti přispěl na jedné straně rozvoj finančních služeb a platebních možností, na straně druhé rapidní nárůst zadlužení některých skupin obyvatelstva, a to jak v českém, tak i světovém měřítku. Díky finančnímu vzdělávání mohou spotřebitelé lépe porozumět hospodaření s penězi a snáze se dokážou přizpůsobit životním událostem a změnám svých potřeb (Škvára, 2016).

1. CÍLE

Cílem tohoto článku je zhodnotit, jakým způsobem probíhá finanční vzdělávání žáků a učitelů na vybraných základních školách a navrhnout změny, které by posílily úroveň tohoto vzdělávání.

2. TEORETICKÝ RÁMEC

2.1 Finanční vzdělávání ve světě

Již na začátku 21. století některé země začaly zavádět Národní strategie finančního vzdělávání. Jednalo se především o země s vyspělou ekonomikou jako Japonsko, Singapur, Nový Zéland, Velká Británie nebo USA, ale třeba také Austrálie, Španělsko, Belgie, Brazílie. Po světové finanční krizi v roce 2009 se počet zemí, které se problematice finančního vzdělávání začaly věnovat na národní úrovni, rozšířil na 45 v roce 2013. Některé státy v reakci na nové změny své národní strategie již revidovaly. Mezi ně se řadí Austrálie, USA, Španělsko, Česká republika, ale třeba i Nigérie nebo Jihoafrická republika a další. Země jako Kanada, Švédsko, Rusko, Mexiko, Chile, Polsko, Turecko nebo třeba Indie či Malajsie, jsou v současné době v pokročilém stádiu implementace Národní strategie finančního vzdělávání. Některé země, jako je Čína, Francie, Itálie nebo Argentina teprve implementaci Národní strategie finančního vzdělávání pouze zvažují.

V r. 2008 byla v rámci OECD vytvořena mezinárodní skupina pro finanční vzdělávání, jejímž cílem je zvýšení celosvětového povědomí o důležitosti finančního vzdělávání a podpora členských států při vytváření jejich národních strategií finančního vzdělávání. Ve stejném roce byl také zprovozněn mezinárodní webový rozcestník, který má sloužit jako jeden ze základních zdrojů informací z oblasti finančního vzdělávání. Z iniciativy účastníků summitu G20 v r. 2013 a OECD byla vydána příručka *Advancing National Strategies for Financial Education*. OECD nadále sleduje pokroky vlád při implementaci strategií pro zlepšování finančního vzdělávání.

Také Evropská komise zahájila konkrétní kroky v rámci posilování finanční gramotnosti. Obecné otázky vzdělávání občanů řeší Strategie spotřebitelské politiky z r. 2007. Problematika finančního vzdělávání je rozvedena v Bílé knize o politice finančních služeb z r. 2005. Z dokumentů Sdělení Komise k finančnímu vzdělávání z prosince 2007, Usnesení Evropského parlamentu z listopadu 2006 o ochraně spotřebitele: zlepšení vzdělávání a povědomí spotřebitelů v oblasti úvěrů a financí a ze Zelené knihy o maloobchodních finančních službách na jednotném trhu z r. 2007 vyplývá, že za oblast finančního vzdělávání jsou odpovědné jednotlivé členské státy. V r. 2008 byla ustanovena Expertní skupina pro finanční vzdělávání jako poradní a konzultační orgán Evropské komise v této oblasti (Ševčík, Janko, 2017).

V červnu 2021 navrhla Evropská komise aktualizaci stávajících pravidel. V tomto návrhu rozšiřuje oblast působnosti stávající směrnice o spotřebitelském úvěru tak, aby zahrnovala širší škálu produktů, které mohou představovat riziko pro spotřebitele. Návrh rovněž zlepšuje pravidla pro posuzování úvěruschopnosti a žádá členské státy, aby podporovaly finanční vzdělávání a zajistily, že spotřebitelé budou mít přístup k dluhovému poradenství.

2.2 Finanční vzdělávání v ČR

Na základě Usnesení č. 1594/2005 O zlepšení podmínek v bankovním sektoru ze dne 7. prosince 2005 byla zřízena Expertní skupina pro finanční sektor, která zahájila svou činnost v červnu 2006. Šlo o platformu pro dialog státu, spotřebitelů a trhu o koncepčních otázkách týkající se postavení spotřebitele při poskytování finančních služeb. V rámci Expertní skupiny byly vytvořeny tři pracovní skupiny:

- pro oblast legislativy v oblasti ochrany spotřebitele na finančním trhu a mimosoudního řešení sporů mezi klienty a finančními institucemi,

- pro oblast vytvoření společného kodexu chování mezi klienty a finančními institucemi,
- pro oblast finančního vzdělávání, jejímž tehdejším cílem bylo diskutovat otázky finanční gramotnosti a finančního vzdělávání, a měla se navrhnout opatření ke zvýšení úrovně finanční gramotnosti a zkvalitnění procesu finančního vzdělávání. Pracovní skupina se dále věnovala otázkám rozsahu a dostupnosti informací o finančních produktech (tzv. informačních standardů) a standardů finanční gramotnosti.

V říjnu 2007 byla zveřejněna Strategie finančního vzdělávání, jejímž cílem je vytvořit ucelený systém finančního vzdělávání pro zvyšování úrovně finanční gramotnosti obyvatel ČR a nastavit koncepci pro konkrétní aktivity na Ministerstvu financí a Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy. Je v ní definována dvoupilířová struktura finančního vzdělávání – budování finanční gramotnosti na základních a středních školách a další finanční vzdělávání spotřebitelů.

Cílem strategie je vytvoření uceleného systému finančního vzdělávání pro zvyšování úrovně finanční gramotnosti v ČR. Strategie vymezuje hlavní problémy a navazující prioritní úkoly v této oblasti, včetně specifických úloh klíčových aktérů s důrazem na roli subjektů veřejné správy. Finanční vzdělávání je zde nástrojem ke zvýšení úrovně finanční gramotnosti občanů ČR a jejich možností jako spotřebitelů adekvátně pracovat s informacemi na finančním trhu k zajištění svých potřeb a potřeb své rodiny s ohledem na měnící se životní situace.

Souhrnná koncepce finančního vzdělávání v ČR je popsána v Národní strategii finančního vzdělávání (NSFV) z r. 2010, která je aktualizovaným dokumentem Strategie finančního vzdělávání z roku 2007. Na ni navazuje dokument Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách, jehož součástí jsou Standardy finanční gramotnosti, a obsahuje podrobnosti o implementaci finančního vzdělávání do výuky na základních a středních školách. 13. ledna 2020 vláda schvaluje revidovanou Národní strategii finančního vzdělávání 2.0, která nahrazuje strategii z roku 2010.

Na základě usnesení vlády tak vznikly základní opatření pro vzdělávání:

- Vytvoření standardu finanční gramotnosti absolventa základní školy a dále standardu finanční gramotnosti pro absolventa střední školy (resp. standardu finanční gramotnosti občana).
- Promítnutí standardů finanční gramotnosti do rámcových vzdělávacích programů.

- Vytvoření metodických doporučení školám pro vzdělávání žáků a tvorbu školních vzdělávacích programů.
- Zařazení témat finančního vzdělávání do vzdělávacích programů v rámci systému vzdělávání pedagogických pracovníků za účelem jejich proškolení ve finanční problematice.
- Pravidelné monitorování úrovně finanční gramotnosti žáků základních a středních škol a následná revize systému budování finanční gramotnosti na základních a středních školách (včetně revize standardů finanční gramotnosti).

Z důvodu významných rozdílů mezi vzdělávacím žáků a dospělé populace stanovuje NSFV dvoupilířovou strukturu finančního vzdělávání, která vymezuje vzdělávání počáteční a další. Počáteční finanční vzdělávání se realizuje zejména na základních, středních a některých vyšších odborných a vysokých školách. Garantem počátečního finančního vzdělávání je stát prostřednictvím Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Další finanční vzdělávání je směřováno primárně k dospělé populaci, která jej neměla možnost získat v počátečním vzdělávání. Prioritními cílovými skupinami této formy vzdělávání jsou nezaměstnaní, příjemci pomoci v hmotné nouzi a senioři. Pro ně zajišťuje finanční vzdělávání převážně Ministerstvo práce a sociálních věcí. Pro ostatní cílové skupiny zajišťuje další finanční vzdělávání soukromý sektor, jako různá profesní a spotřebitelská sdružení, vzdělávací instituce nebo neziskové organizace. V souvislosti s počátečním i dalším finančním vzděláváním pak vzniká nutnost vzdělávat současné i budoucí pedagogy a zaměstnance veřejného sektoru, např. policisty, zaměstnance úřadu práce nebo sociální pracovníky a další. (Národní strategie finančního vzdělávání 2.0, 2019).

Finanční vzdělávání má interdisciplinární povahu. Nejčastěji integruje společenskovední obory, matematiku a ICT. Nemělo by být opomíjeno ani to, že finanční gramotnost souvisí se zodpovědným přístupem k životu, s každodenním rozhodováním, s uplatňováním práv a s kritickým přístupem k informacím. Podstatnou složkou finančního vzdělávání jsou i postoje a hodnoty.

Standardsy finanční gramotnosti stanovují ideální úroveň finanční gramotnosti pro různé cílové skupiny. Tyto standardy jsou implementovány do Rámcových vzdělávacích programů nebo slouží jako východisko při utváření konkrétních vzdělávacích aktivit a programů, které rozvíjí a zvyšují úroveň finanční gramotnosti žáků a dospělých. Dokument vymezuje tři standardy finanční gramotnosti podle cílových skupin:

- standard finanční gramotnosti pro žáky 1. stupně základních škol,
- standard finanční gramotnosti pro žáky 2. stupně základních škol,
- standard finanční gramotnosti pro žáky středních škol, který odpovídá standardu finanční gramotnosti pro dospělého občana, ale přizpůsobeného vzdělávacím potřebám žáků středních škol.

Na 1. stupni základních škol je finanční vzdělávání integrováno do vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, která zahrnuje orientaci žáka v základních formách vlastnictví či používání peněz v běžných situacích. Oblast lze obohatit o cíl zaměřený na vedení žáků k orientaci v problematice peněz a cen a k odpovědnému spravování osobního rozpočtu, tak aby odpovídal definici finanční gramotnosti pro 1. stupeň základního vzdělávání.

Ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost, která je určena pouze pro 2. stupeň ZŠ, a do které patří vzdělávací obor Výchova k občanství, se můžeme s prvky finančního vzdělávání setkat nejčastěji. V kurikulu by mělo být explicitně uvedeno, že tato oblast přispívá k rozvoji finanční gramotnosti nebo k orientaci ve světě financí. Mnohé základní školy mají přímo vytvořený předmět Finanční gramotnost, ať již jako povinný nebo volitelný, nejčastěji vyučovaný v 9. ročníku v rozsahu 1 h týdně.

V rámcovém vzdělávacím programu pro gymnázia je největší podíl učiva k finanční gramotnosti zařazen do vzdělávací oblasti Člověk a svět práce. Vzdělávací oblast Člověk a svět práce je nezbytnou součástí všeobecného vzdělávání. Jejím cílem je připravit žáka na plnohodnotný profesní i ekonomický občanský život. Žák získává znalosti z oblasti tržní ekonomiky a světa financí tak, aby byl schopen tyto znalosti aplikovat na aktuální situaci v ekonomice. K finanční gramotnosti se v RVP vztahuje následující učivo: základní ekonomické pojmy, monetární politika ČNB, peníze, hospodaření domácnosti, finanční produkty a bankovní soustava. Pro vzdělávací oblast Člověk a svět práce jsou velmi důležité mezipředmětové vztahy, protože žáci využívají získané vědomosti a dovednosti z jiných oblastí. Vzdělávací oblast Matematika a její aplikace se velmi významně podílí na budování finanční gramotnosti, protože rozvíjí gramotnost numerickou a napomáhá růstu všech tří složek finanční gramotnosti – peněžní, cenové i rozpočtové. Vzdělávací oblast Informatika a informační komunikační technologie učí žáky využívat výpočetní techniku k získávání informací z mnoha zdrojů a odlišovat věrohodné kvalitní zdroje od nevěrohodných a nekvalitních. Výpočetní technika slouží také ke zvýšení efektivnosti práce a lepší organizaci času. Ve vzdělávací oblasti Občanský a společ-

čenskovední základ se žáci učí různě přistupovat k řešení problémů, aplikovat své poznatky do praxe a připravovat na odpovědný občanský život. Učivo této oblasti rozvíjí u žáků právní gramotnost, která je stejně jako numerická nebo informační gramotnost velmi důležitá k budování finanční gramotnosti (Bertl, 2017).

Rámcové vzdělávací programy pro střední odborné vzdělávání jsou rozlišeny podle kategorií a oborů vzdělávání na:

- střední nebo střední odborné vzdělání bez maturity i výučního listu,
- nižší střední odborné vzdělání s výučním listem,
- střední odborné vzdělání s výučním listem,
- střední vzdělání s maturitní zkouškou, konzervatoře a nástavbové studium.

Zde jsou v jednotlivých kategoriích tak výrazné rozdíly v jednotlivých vzdělávacích programech, že není v možnostech příspěvku tyto rozdíly obsáhnout.

V ČR se na rozvoji finanční gramotnosti občanů aktivně podílejí jak státní instituce, tak různé dobrovolné i soukromé spolky, které vytváří projekty a aktivity na podporu finančního vzdělávání. Ministerstvo financí ČR zveřejnilo v roce 2023 na svých stránkách seznam projektů, které se týkají finančního vzdělávání. Jedná se o 24 projektů, např. Jak přežít dluhy, Abeceda peněz, Bankéři do škol a další. Projekty a aktivity realizují orgány veřejné správy, spotřebitelská sdružení, profesní sdružení či neziskové organizace.

3. METODOLOGIE

Autorka zvolila pro zjištění stupně využití kvalitativní výzkumnou strategii. Výzkumným cílem bylo zjistit praktické dopady Národní strategie finančního vzdělávání 2.0 na vzdělávání na základních školách, určit výhody a nevýhody současného systému finančního vzdělávání a navrhnout změny.

Ve vazbě na hlavní cíl výzkumu byly definovány dílčí výzkumné cíle, a sice:

- 1) Zhodnocení současné úrovně finančního vzdělávání na základních školách.
- 2) Vyhodnocení výhod a nevýhod finančního vzdělávání v oblasti základního školství po zavedení standardu finanční gramotnosti. Závěry výzkumu by měly potvrdit nebo vyvrátit následující hypotézy:
  - Hypotéza 1: Důsledkem zavedení standardu finanční gramotnosti do vzdělávacích programů je zvýšení úrovně finanční gramotnosti žáků i učitelů základních škol.
  - Hypotéza 2: Aplikace Národní strategie finančního vzdělávání 2.0 do procesu výuky na

základních školách přispívá k dlouhodobému zvyšování úrovně finanční gramotnosti obyvatel České republiky.

Výzkumné otázky byly sestaveny na základě posouzení dosavadní praxe a dostupné literatury. Jsou formulovány tak, aby jejich zodpovězení směřovalo k naplnění cíle výzkumu.

- 1) Jakým způsobem probíhá vzdělávání ve finanční gramotnosti na 1. stupni Vaší školy?
- 2) Jakým způsobem probíhá vzdělávání ve finanční gramotnosti na 2. stupni Vaší školy?
- 3) Využíváte při vzdělávání žáků ve finanční gramotnosti odborníky z praxe?
- 4) Jakým způsobem probíhá vzdělávání učitelů, kteří zajišťují na Vaší škole výuku finanční gramotnosti?
- 5) Jaké jsou podle Vás dopady zavedení standardu finanční gramotnosti do vzdělávacích programů?
- 6) V čem spatřujete prostor pro zlepšení současného systému finančního vzdělávání?

Pro potřeby tohoto výzkumu byla využita metoda případové studie, u které je základem detailní studium několika málo případů. Výzkum se z hlediska těchto typů případové studie týkal typu 4 - studia organizací a institucí (Hendl, 2005).

Pro výzkum byla zvolena metoda záměrného výběru výzkumného souboru, kdy výběr výzkumného souboru probíhá na základě předem stanovených vlastností, tedy kritérií. V tomto výzkumu byla stanovena 3 kritéria výběru souboru – účastníci výzkumu jsou ředitelé základní školy zřizované obcí nebo krajem, sídlo školy je v Moravskoslezském kraji a škola má více než 400 žáků. Výzkumný soubor byl vybrán na základě stanoveného cíle výzkumu. Osloveny byly všechny základní školy s více než 400 žáky v rámci Moravskoslezského kraje, s výjimkou soukromých a církevních škol. Informace o školách byly získány ze Seznamu škol a školských zařízení, který má na svých internetových stránkách krajský úřad pro MS kraj. Kladně odpovědělo pouze 15 škol. Většina škol souhlasila s účastí ve výzkumu pouze pod podmínkou zachování anonymity. Výzkum probíhal v období května až června 2023.

Jako nejvhodnější metoda pro získání specifických dat byla zvolena metoda kvalitativního rozhovoru, konkrétně strukturovaného interview s otevřenými otázkami, kde výhodou je to, že dotazovaný nemá moc množností, jak vynechat některou z položených otázek. Takto lze získat kompletní data. Výzkumník se pak může lépe seznámit s prostředím a porozumět zkoumanému problému. Před samotným rozhovorem je důležité si připra-

vit a správně formulovat otázky. Pořadí i formulace otázek musí být důkladně předem připravena a měla by být dodržena u všech dotazovaných. Při tomto druhu rozhovoru dochází následně ke snadnější analýze dat. Tento typ rozhovoru je vhodné použít, pokud není možnost rozhovor zopakovat.

Pro účely zaznamenávání dat byl využit audiozáznam, poté byla provedena jeho transkripce (Miovský, 2006).

4. VÝSLEDKY

Autorka uvádí výsledky, které byly získány prostřednictvím analýzy zrealizovaných rozhovorů v rámci případové studie. Interpretace získaných dat je vzhledem k omezenému rozsahu článku doplněna pouze o souhrnné zhodnocení jednotlivých odpovědí a graficky jsou vyjádřena poměrná zastoupení jednotlivých kategorií. Závěry jsou shrnuty podle jednotlivých výzkumných otázek. Vzhledem k požadavku zachování anonymity většiny škol nejsou v závěrech uváděny jejich názvy.

Jakým způsobem probíhá vzdělávání ve finanční gramotnosti na 1. stupni Vaší školy?

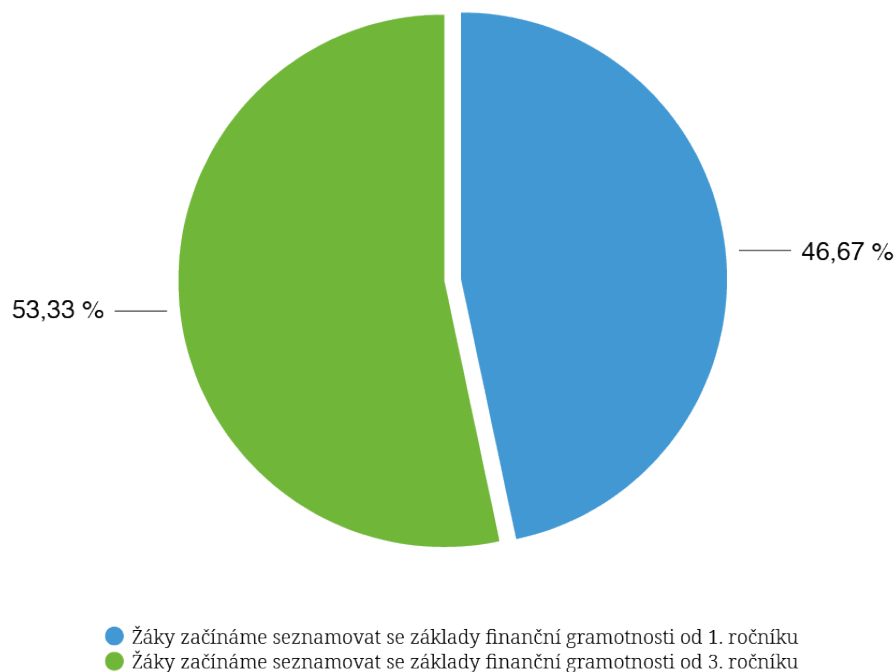
Všichni ředitelé a ředitelky se shodli na tom, že současný systém vzdělávání ve finanční gramot-

nosti na jejich škole je v souladu s definicí finanční gramotnosti pro 1. stupeň ZŠ. V předmětech zařazených do tematického okruhu Lidé kolem nás, který je součástí vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, se žáci učí základní orientaci v problematice peněz a cen a odpovědnému spravování osobního rozpočtu. Přitom některé školy začínají žáky seznamovat s touto problematikou postupně již od 1. ročníku, jiné začínají až od 3. ročníku. Graficky jsou odpovědi vyjádřeny v Obrázku 1.

Jakým způsobem probíhá vzdělávání ve finanční gramotnosti na 2. stupni Vaší školy?

Na 2. stupni ZŠ jsou žáci vzdělávání k pokročilejší orientaci v problematice peněz a cen a k odpovědnému spravování osobního, resp. rodinného rozpočtu s ohledem na měnící se životní situaci ve vzdělávacím oboru Výchova k občanství, který je součástí vzdělávací oblasti Člověk a společnost. Přitom nadpoloviční většina škol má zavedený samostatný předmět Finanční gramotnost, ať již jako volitelný v 8. nebo 9. ročníku nebo jako povinný v 9. ročníku. Zbytek škol tyto informace žákům předává v rámci předmětů zařazených do oboru Výchova k občanství postupně v 6.–9. ročníku.

Graficky jsou odpovědi vyjádřeny v Obrázku 2.

Obrázek 1: Odpovědi na výzkumnou otázku č. 1:

Jakým způsobem probíhá vzdělávání ve finanční gramotnosti na 1. stupni Vaší školy?

Zdroj: Vlastní zpracování na základě výsledků výzkumu

Využíváte při vzdělávání žáků ve finanční gramotnosti odborníky z praxe?

Všichni dotazovaní ředitelé odpověděli, že jim v rozpočtu školy nezbývají prostředky na to, aby mohli zaplatit odborníky z praxe. Nicméně třetina z nich uvedla, že využili možnosti zapojení do finančně vzdělávacího projektu Bankéři do škol, kdy dobrovolníci z řad pracovníků vybraných bank uspořádají pro žáky 2. stupně dvouhodinový interaktivní seminář. Zbývající ředitelé se při vzdělávání žáků spoléhají pouze na vlastní učitele. Graficky jsou odpovědi vyjádřeny v Obrázku 3.

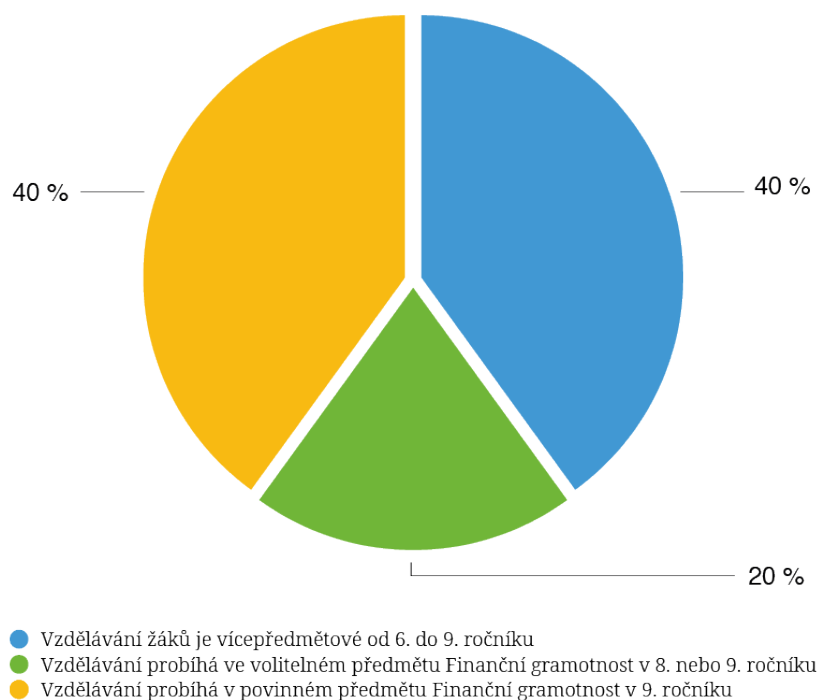
Jakým způsobem probíhá vzdělávání učitelů, kteří zajišťují na Vaší škole výuku finanční gramotnosti?

Všichni dotazovaní ředitelé a ředitelky odpověděli, že vzdělávání učitelů zajišťujících výuku problematiky finanční gramotnosti je dostačující. Přitom část z nich uvedla, že učitelé se vzdělávají sami ve svém volném čase, informace si shánějí

sami, veškeré materiály pro výuku žáků si sami vytvářejí. Na jiných školách se zapojili do projektu Finanční gramotnost do škol, který nabízí metodickou podporu učitelům, vytváří výukové materiály a pomůcky, pořádá semináře a soutěže pro žáky a studenty. Na některých školách pro učitele zakoupili odborné publikace, zejména publikaci Finanční gramotnost – učebnice učitele, ale i další. 2 školy dostaly nabídku bezplatného semináře pro učitele z místní pobočky Komerční banky a České spořitelny, kterou využily. Graficky jsou odpovědi vyjádřeny v Obrázku 4.

Jaké jsou podle Vás dopady zavedení standardu finanční gramotnosti do vzdělávacích programů?

Zavedení standardu finanční gramotnosti do vzdělávacích programů klade podle ředitelů a ředitelky větší důraz na soustavné finanční vzdělávání dětí a mládeže. Školy mají i nadále možnost si samy rozhodnout, jakým způsobem bude výuka finanční gramotnosti v rámci rámcových vzdělávacích programů realizována. Je zdůrazněn interdisciplinární charakter finančního vzdělávání. Graficky jsou odpovědi vyjádřeny v Obrázku 5.

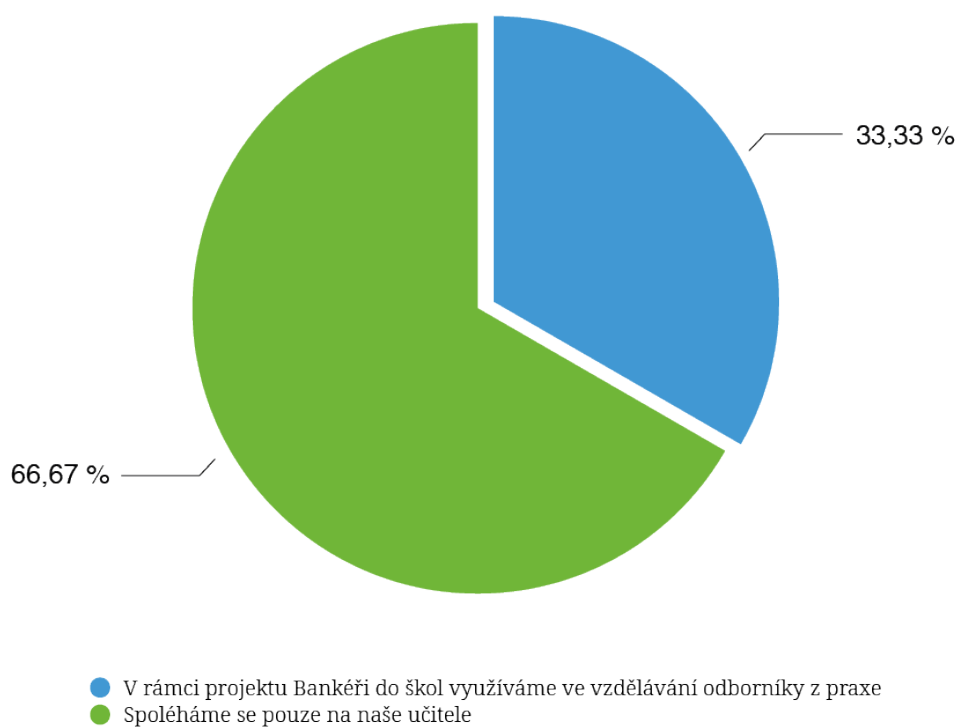

Obrázek 2: Odpovědi na výzkumnou otázku č. 2:

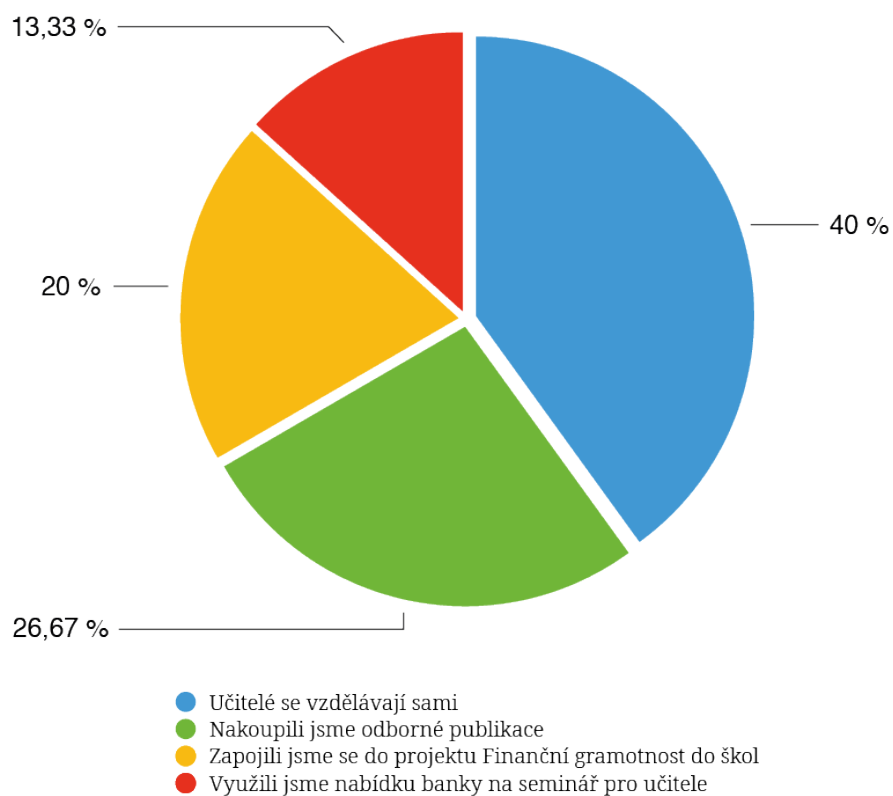
Jakým způsobem probíhá vzdělávání ve finanční gramotnosti na 2. stupni Vaší školy?

Zdroj: Vlastní zpracování na základě výsledků výzkumu

Obrázek 3: Odpovědi na výzkumnou otázku č. 3: Využíváte při vzdělávání žáků ve finanční gramotnosti odborníky z praxe?
Zdroj: Vlastní zpracování na základě výsledků výzkumu

Obrázek 4: Odpovědi na výzkumnou otázku č. 4:
Jakým způsobem probíhá vzdělávání učitelů, kteří zajišťují na Vaší škole výuku finanční gramotnosti?
Zdroj: Vlastní zpracování na základě výsledků výzkumu

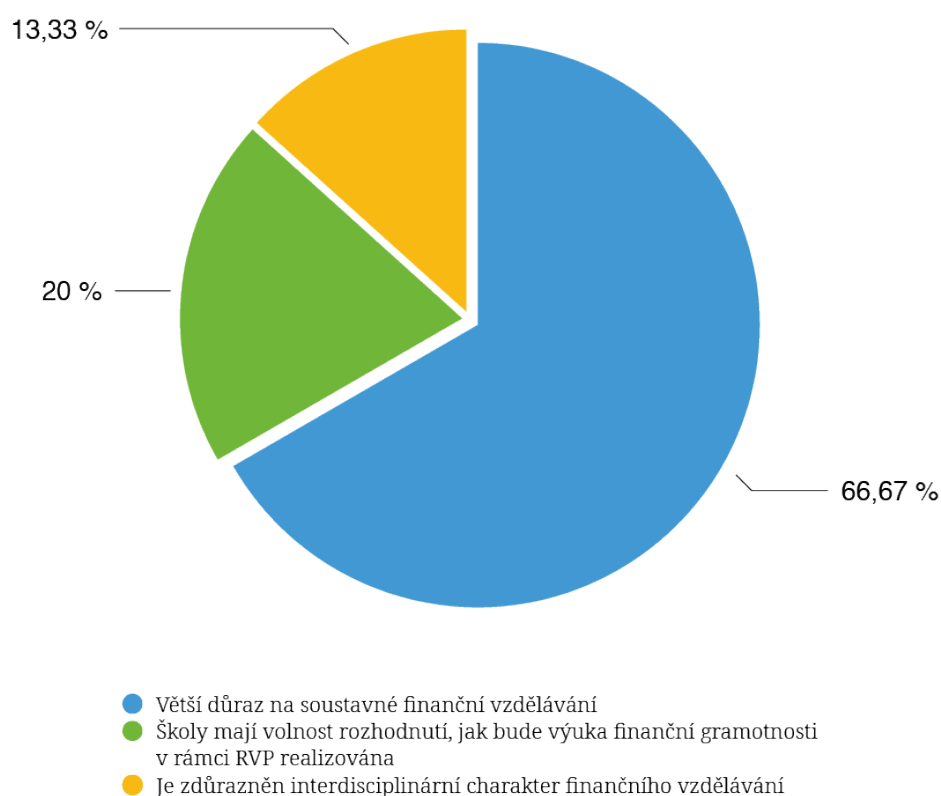
V čem spatřujete prostor pro zlepšení současného systému finančního vzdělávání?

V této otázce se odpovědi jednotlivých ředitelů a ředitelky nejvíce lišily. Nevýhody byly spatřovány v různých aspektech. Byl zmiňován nedostatek metodického materiálu a pomůcek pro výuku finanční gramotnosti. Dalším zmiňovaným aspektem byla nedostatečná spolupráce mezi školami, státem, neziskovým a soukromým sektorem. Žádoucí by byla větší motivace žáků k zájmu o výuku finanční gramotnosti, neboť mnozí žáci nevidí smysl a užitek této výuky pro svou současnou i budoucí situaci. Je třeba rozšířit finanční vzdělávání do rodin, protože rodinné rozpočty neovládají děti, ale dospělí, kteří otázky finanční gramotnosti v době své školní docházky neprobírali nebo s nimi byli seznamováni v jiném společenském kontextu. Rovněž chybí pravidelné monitorování úrovně finanční gramotnosti žáků a následná revize systému budování finanční gramotnosti na školách. Graficky jsou odpovědi vyjádřeny v Obrázku 6.

5. DISKUZE

Jak vyplývá z odpovědí jednotlivých dotazovaných ředitelů a ředitelky základních škol, velká většina z nich hodnotí zavedení standardu finanční gramotnosti do vzdělávacích programů pozitivně. Mezi hlavními pozitivy byly uváděny zejména větší důraz na soustavné finanční vzdělávání, a to nejen žáků, ale i rodinných příslušníků, kteří ovládají rodinné finance a rozhodují o jejich použití. V této oblasti vykazuje finanční vzdělávání dosti výrazný prostor pro zlepšení. Školy mají i nadále možnost si samy rozhodnout, jakým způsobem bude výuka finanční gramotnosti v rámci školních vzdělávacích programů realizována. Je zdůrazněn interdisciplinární charakter finančního vzdělávání a propojenost s reálným životem.

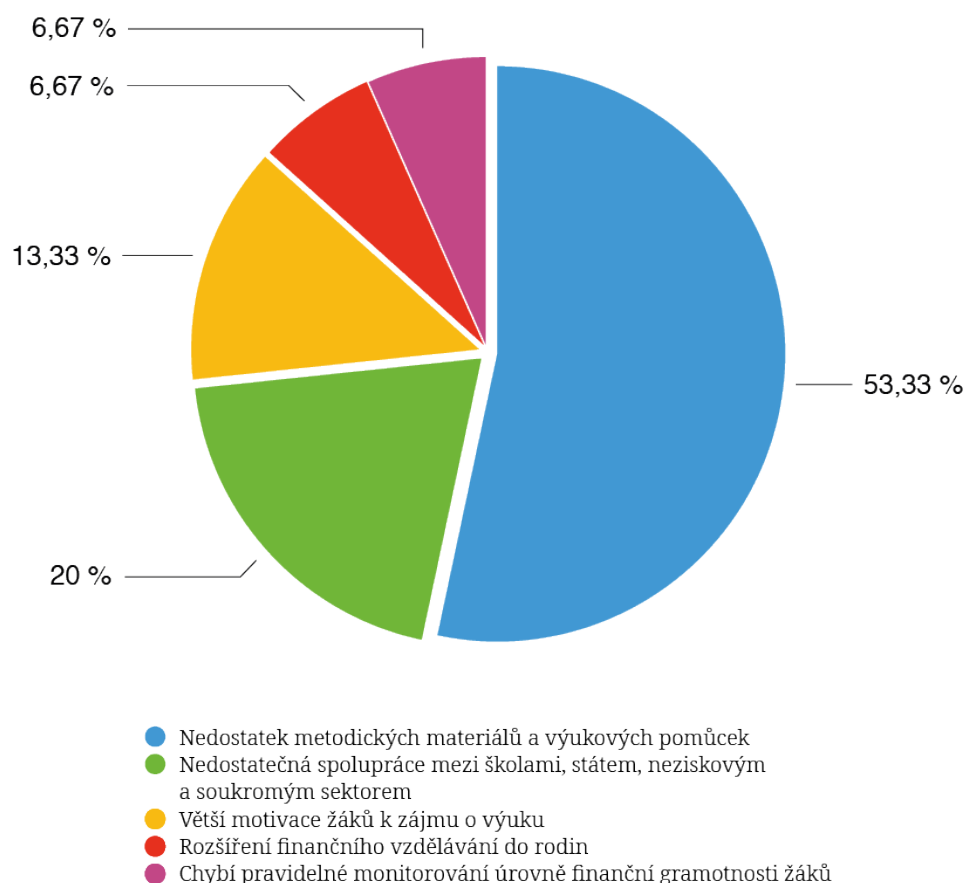
Naopak negativně je vnímáno to, že žáci nejsou příliš motivováni k zájmu o finanční vzdělávání, často v něm nevidí smysl ani užitek pro svou současnou a budoucí situaci. Dále ředitelé hodnotí jako nedostatečnou spolupráci mezi školami, státem, soukromým a neziskovým sektorem, kdy se domnívají, že školy by měly více spolupracovat

Obrázek 5: Odpovědi na výzkumnou otázku č. 5:

Jaké jsou podle Vás dopady zavedení standardu finanční gramotnosti do vzdělávacích programů?

Zdroj: Vlastní zpracování na základě výsledků výzkumu

Obrázek 6: Odpovědi na výzkumnou otázku č. 6:
V čem spatřujete prostor pro zlepšení současného systému finančního vzdělávání?
 Zdroj: Vlastní zpracování na základě výsledků výzkumu

s odborníky z praxe, s institucemi jako ČNB, MFČR nebo s bankami, s neziskovými organizacemi, s médii a s rodiči. Za zásadní považují nedostatek metodických materiálů a výukových pomůcek pro

výuku finanční gramotnosti. Zmiňováno bylo také chybějící pravidelné monitorování úrovně finanční gramotnosti žáků a z něj vyplývající následná revize systému budování finanční gramotnosti na školách.

ZÁVĚR

Finanční gramotnost je klíčovou dovedností pro 21. století, která umožňuje lidem lépe hospodařit se svými penězi, plánovat svou budoucnost a chránit se před riziky předlužení nebo podvodu. Výuka finanční gramotnosti na základních školách je proto nezbytná pro rozvoj kompetencí žáků v této oblasti. Školy by měly využívat dostupné zdroje a podporu, které jim nabízejí různé organizace a instituce zabývající se finančním vzděláváním. Výuka finanční gramotnosti by měla být zajímavá, interaktivní a praktická, aby žáci pochopili význam a užitek finanční gramotnosti pro svůj osobní i profesní život.

To, že byl do cílového zaměření vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět a vzdělávací oblasti Člověk a společnost začleněn nový cíl, který je speciálně věnován finanční gramotnosti, znamená výrazné zdůraznění této problematiky. Doporučuje se tento důraz promítnout do charakteristik vyučovacích předmětů, ve kterých se bude finanční gramotnost realizovat, pokud tomu tak není již ve stávajícím školním vzdělávacím programu (Lichtenberková, 2022).

Hlavní cíl i oba dílčí výzkumné cíle byly naplněny. Na základě závěrů provedeného výzkumu je možno konstatovat, že Hypotéza 1: Důsledkem zavedení standardu finanční gramotnosti do vzdě-

lávacích programů je zvýšení úrovně finanční gramotnosti žáků i učitelů základních škol byla potvrzena. Hypotéza 2: Aplikace Národní strategie finančního vzdělávání 2.0 do procesu výuky na základních školách přispívá k dlouhodobému zvyšování úrovně finanční gramotnosti obyvatel České republiky byla potvrzena jen částečně, neboť k tomu, aby byla potvrzena beze zbytku, je zapotřebí rozšířit finanční vzdělávání i na dospělou populaci, zejména na rizikové skupiny jako jsou senioři, nezaměstnaní nebo obyvatelé vyloučených lokalit.

LITERATURA

- Bertl, I. & kol. (2017). *Finanční gramotnost jako nástroj sociální adaptace a příležitost k překonání negativních důsledků sociálních problémů: tipy a podněty do výuky*. Praha: Česká andragogická společnost.
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základy metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Lichtenberková, K. & kol. (2022). *Jak učit finanční gramotnost?: tipy a podněty do výuky*. Praha: Portál.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing.
- Národní strategie finančního vzdělávání 2.0 [online]. 2019 [cit. 2023-09-09]. Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/pro-odborniky/strategicke-dokumenty#strategie-2.0>
- Navrátilová, P. & kol. (2013) *Finanční gramotnost: tipy a podněty do výuky*. Prostějov: Computer Media.
- Ševčík, K. & Janko, T. (2017). Komparativní analýza standardů finanční gramotnosti v České republice a ve vybraných zahraničních státech. *Orbis Scholae*, 11(2), 11–29.
- Škvára, M. (2011). *Finanční gramotnost*. Praha: Miroslav Škvára.

Kontakt

doc. Dr. Ing. Hana Filipczyková: hana.filipczykova@osu.cz